

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
магістр
(освітній ступінь)

на тему:

**“Соціальна робота з внутрішньо переміщеними
особами”**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
II курсу, м25СР-з групи
спеціальність 231 Соціальна робота
галузь знань 23 Соціальна робота
Леся КОВБАСА

Науковий керівник:
к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

Рецензент:
к. пед. н., доц. Анастасія ПОПОВА

2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	6
1.1 Внутрішньо переміщені особи як категорія клієнтів соціальної роботи	6
1.2 Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами: мета, завдання, методи та технології	15
1.3 Волонтерська діяльність щодо надання допомоги внутрішньо переміщеним особам	24
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	33
2.1 Аналіз потреб внутрішньо переміщених осіб	33
2.2 Волонтерські організації та волонтери, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам	46
Висновки до другого розділу	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Унаслідок відкритої агресії російської федерації, Україна пережила наймасштабніше внутрішнє переміщення в Європі з часів Другої світової війни. Починаючи з окупації Криму та збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях і аж до сьогодні з повномасштабним вторгненням, Україна стикається з найбільшою в своїй історії гуманітарною кризою - внутрішнім примусовим переміщенням населення.

Станом на 23 червня 2022 року згідно з даними дослідження Міжнародної організації міграції, в Україні налічувалось 6 975 мільйонів внутрішньо переміщених осіб серед яких: 70% - жінки, 30% - чоловіки; 5% - вагітні, 25% - люди з інвалідністю, 11% - ВПО з 2014 року, 46% - літні люди, 36% - особи з хронічними захворюваннями, 1% - постраждалі від насильницьких дій, 56% - діти.

Тривала антитерористична операція на сході України з 2014 року та повномасштабне вторгнення у 2022 року викликали складну ситуацію, яка вплинула як на політичний, так і на соціально-економічний аспекти в країні. Це спричинило серйозну тривогу стосовно психологічного стану тієї частини населення, яка була змушена емігрувати до більш безпечних регіонів. Внаслідок цього, питання теоретичного осмислення і практичного впровадження комплексної соціально-педагогічної допомоги, а також надання переселенцям та їх сім'ям пріоритетних соціальних послуг, набуло найважливішого значення в українському суспільстві.

Внутрішньо переміщені особи є громадянами України, які постійно мешкають в межах країни, і яким довелося залишити своє стале місце проживання через або з метою уникнення виявлення насильства, масових порушень прав людини, надзвичайних природних або техногенних ситуацій, негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації.

Постійний стрес, який виникає внаслідок відсутності батьківської турботи, втрати соціально-психологічної підтримки родичів та/або друзів, негативно впливає на психологічний стан особистості, порушення звичайної стабільності життя, примусового від'їзду зі звичного місця проживання.

Проблематика внутрішніх переселенців охоплює широкий спектр теоретичних та практичних питань, що стали предметом численних досліджень у різних галузях науки.

Багато наукових досліджень деталізують окремі аспекти проблеми внутрішньої міграції під час кризових періодів. Так, соціальні виміри цієї проблематики висвітлені у дослідженнях А. Акмалової, Є. Дубровської, Н. Бочора, О. Залеської та інших; аналізу психологічних аспектів внутрішньої міграції присвячені роботи В. Панка, Д. Ісаєва, О. Блінової; демографічні ситуації, пов'язані з внутрішнім переселенням досліджували Б. Заставецький, О. Заставецька, О. Залеська; дослідженням особливостей нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб займалися А. Бущенко, Г. Гудвін-Гілл, О. Мартиненко; вчені, висвітлили значення соціальної роботи з переміщеними особами під час воєнних та кризових періодів у своїх дослідженнях А. Акмалова, О. Балакірева, Н. Бочкор, Є. Дубровська, Д. Ісаєва, І. Зверєва, Г. Лактіонова, В. Капицин, А. Капська, О. Залеська, Б. Заставецький, О. Заставецька, О. Ольхович, О. Особова, В. Панок, І. Поліщук, Д. Ткач, А. Реан, Т. Шевченко.

Складне положення внутрішньо переміщених осіб спричиняє виникнення відчуття незручності, зниження соціальної активності та самооцінки, підвищення рівня тривожності та агресивності, а також формування негативного ставлення до інших. Потреба у допомозі цій категорії населення вказує на недоліки в системі інституційного захисту прав та свобод громадян на території нашої держави, а також на відсутність

достатніх ресурсів для вирішення їх потреб. Саме тому проблема соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та їх сім'ями стає не тільки політичною, але й соціальною, і вимагає комплексного соціально-педагогічного підходу з використанням спеціальних ресурсів для полегшення їхнього соціального становища, що і визначило актуальність теми нашого дослідження: “Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами”.

Об’єкт дослідження: внутрішньо переміщені особи як категорія клієнтів соціальної роботи.

Предмет дослідження: волонтерська діяльність щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам як форма соціальної роботи.

Мета дослідження: проаналізувати особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та визначити основні потреби внутрішньо переміщених осіб, на основі яких розробити довідник волонтерських організацій та волонтерів, які надають допомогу ВПО.

Завдання дослідження:

1. Надати визначення поняттю “внутрішньо переміщена особа” та охарактеризувати дану категорію як клієнтів соціальної роботи.

2. Окреслити мету, завдання, методи та форми соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

3. Дослідити волонтерську діяльність щодо внутрішньо переміщених осіб та здійснити аналіз їх потреб.

4. Здійснити аналіз потреб внутрішньо переміщених осіб та на його основі розробити довідник волонтерських організацій та волонтерів, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз наукової літератури, систематизація, типологізація, узагальнення);
- емпіричні (опитування, тестування).
- методи математичної статистики.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 29 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, із них основного тексту – 67.

ВИСНОВКИ

У ході нашого дослідження нами зроблені наступні висновки.

1. Надано визначення поняттю “внутрішньо переміщена особа” та охарактеризувати дану категорію як клієнтів соціальної роботи. Внутрішньо переміщена особа - це громадянин України, який постійно мешкає в межах України, і якого в примусовому порядку або за його власним бажанням змушено покинути місце проживання через збройний конфлікт, тимчасову окупацію, вияви насильства, масові порушення прав людини або надзвичайні природні або техногенні події.

Вирішення проблем ВПО вимагає відволікання трудових ресурсів, до яких відносяться лікарі, правоохоронці, соціальні працівники, педагоги, психологи та інші фахівці, чия праця є важливою для інших соціально вразливих груп населення.

2. Окреслено мету, завдання, методи та форми соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Соціальна робота з ВПО є спеціалізованою галуззю соціальної роботи, яка фокусується на наданні підтримки та допомоги особам, які змушені залишити свої домівки через воєнні конфлікти, переслідування, природні катастрофи або інші небезпечні ситуації. У соціальній роботі з ВПО можна розглянути два основних підходи: практична соціальна робота, що означає надання соціальної допомоги конкретній людині або групі осіб, що потребують допомоги; та організаційна робота, яка включає в себе організацію роботи соціальної служби, розробку конкретних програм та стратегій діяльності та інші аспекти організаційного планування та застосування різноманітних технологій соціальної роботи.

3. Досліджено волонтерську діяльність щодо внутрішньо переміщених осіб. Волонтерський сектор використовують для проведення наступних заходів щодо внутрішньо переміщених осіб: надання медичної допомоги та

психологічної підтримки особам, які були вимушено переміщені; соціальне обслуговування та соціальне забезпечення вимушено переміщених осіб включає такі аспекти; соціальне обслуговування та соціальне забезпечення вимушено переміщених осіб включає такі аспекти.

4. Здійснено аналіз потреб внутрішньо переміщених осіб та на його основі складено реєстр волонтерських організацій та волонтерів, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам. В ході опитування було визначено, що на першому місці серед потреб у внутрішньо переміщених осіб, які брали участь в нашому дослідженні – це фінансова допомога; на другому місці – психологічна допомога; на третьому місці – житлова та матеріальна допомога.

Таким чином, всі ці допомоги, а отже задоволення даних потреб внутрішньо переміщених осіб бере на себе держава, проте через певні внутрішні та зовнішні об'єктивні фактори держава не завжди здатна задовільнити потреби громадян в повній мірі. На допомогу державі в цій справі приходять волонтерські та громадські організації.

Здійснено аналіз деяких волонтерських організацій в Україні, таких як: Схід SOS, Благодійні фонди ADRA Ukraine, Право на захист, Людська довіра платинум добро Україна, Омріяна країна, Янголи спасіння.

Розроблено реєстр громадських та волонтерських організацій, що має на меті допомогти в поінформуванні внутрішньо переміщених осіб про можливості отримання допомоги у задоволенні їх основних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ADRA Ukraine: благодійна організація : веб-сайт. URL: <https://www.adra.ua/>
2. Схід SOS: Всебічна допомога постраждалим від збройного конфлікту : веб-сайт. URL: <https://vostok-sos.org/> (дата звернення: 08.09.2023 р.).
3. The 1951 Refugee Convention. *The UN Refugee Agency*. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention> (дата звернення: 22.10.2022 р.).
4. Болотова В. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. Т. 21. № 9, 2018. С. 48-57.
5. Вашкович В. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави. Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2019. 200 с.
6. Вашкович В. Роль громадських об’єднань у захисті прав ВПО. *Захист прав внутрішньо переміщених осіб: монографія / за заг. ред. д.юр.н., проф. О. Рогача, д.юр.н., проф. М. Савчина, к.юр.н. доц. Менджул М.* Ужгород : РІК-У, 2018. 268 с.
7. *Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / за ред. О. Новікова, О. Амоша, В. Антонюка. К., 2016. 488 с.*
8. Генезис поняття внутрішньо переміщених осіб. *Молодий вчений*. № 4(56), 2018. С. 659-662.
9. Гожда К., Рекотова О. Генезис поняття внутрішньо переміщених осіб. *Молодий вчений*. № 4(56), 2018. С. 659-662.
10. Григоренко І., Савельєва Н. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. для студ. і магістр. спец-тей “Соц. робота” і “Соц. педагогіка”. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
11. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 6. 23 червня 2022 року. *IOM UN Migration* :

Global Data Institute Displacement Tracking Matrix. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-6-23> (дата звернення: 05.12.2022 р.).

12. Ісасєв Н. Теоретико-правова характеристика визначення поняття “внутрішньо переміщені особи”. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 4, 2018. С. 70-74.

13. Комаров О. Соціально-економічна захищеність внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. Вип. 75, 2017. С. 128-135.

14. Людська довіра. Платинум. Добро. Україна: благодійний фонд : веб-сайт. URL: <https://platinumdobro.com.ua/>

15. Малиха М. До проблеми сутності поняття “внутрішньо переміщені особи”: державна політика та регіональна практика. *Науково-теоретичний альманах “Грані”*. Т. 18. № 8, 2015. С. 6-11.

16. Муромцева Ю. Внутрішньо переміщені особи в Україні та їх вплив на ринок праці регіону. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Харків : ХНПУ. Вип. 15, 2015. С. 124-131.

17. Надрага В. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції “суспільства ризику”. *Укр. соціум*. № 1, 2015. С. 134-141.

18. Омріяна країна: благодійний фонд : веб-сайт. URL: <https://www.ok-fund.org/news>

19. Паєвська Л., Кончаковська В. Волонтерська діяльність у роботі з внутрішньо переміщеними особами. *Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні* : матер. Всеукр. наук.-практ. кофн. Київ, 2023. С. 175-179.

20. Панькова О. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка. *Український соціум*. № 1(56), 2016. С. 25-40.

21. Посібник волонтера / В. Вашкович, О. Василенко, Т. Карабін, Я. Лазур, В. Манзюк, В. Рошкालюк. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. 88 с.

22. Право на захист: благодійний фонд : веб-сайт. URL: <https://r2p.org.ua/>

23. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (останні зміни від 31.03.2023 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 22.04.2023 р.).

24. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII (останні зміни від 29.10.2022 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 02.03.2023 р.).

25. Проценко О. “Внутрішньо переміщені особи” як категорія теоретизування та соціальної практики. *Соціологія*. Т. 21. № 4, 2018. С. 47-54.

26. Раєвська Я. Особливості та напрями соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Вип. XXXIV, 2020. С. 184-196.

27. Семигіна Т. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Укр. соціум*. № 2, 2015. С. 65-72.

28. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І. Зверева, О. Безпалько, Г. Лактіонова. К. : Центр навч. л-ри, 2004. 256 с.

29. Янголи спасіння: благодійний фонд : веб-сайт. URL: <https://charity-aos.com/>